

ظرفیت دفاع مقدس در طراحی و تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و نقش امنیت در ارتقاء این ظرفیت

بهزاد مرادیان مرادحاصلی^۱

مسعود جعفری نژاد^۲

محسن آذرافروز^۳

چکیده

به‌طور حتم، دوران هشت ساله دفاع مقدس در حفظ و اعتلای نظام مقدس اسلامی و حراست از مرزهای عزت و شرف این مرز و بوم، به‌مثابه یکی از حساس‌ترین و بارزترین برهه‌های حیات راستین این ملت، همچون نگینی تابناک، تا همیشه زمان، بر تارک تاریخ حماسه و ایثار و پایداری آزادگان جهان خواهد درخشید. دفاع امت اسلامی ایران در برابر تجاوز همه جانبه دشمنان اسلام، در تاریخ افتخار آفرینی مبارزات حق طلبانه، یک ملت سترگ، فروزان خواهد بود. پایداری ایران اسلامی که برخاسته از روح وحدت و ایمان بود، در سایه هدایت‌های رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی^(ع) شکل گرفت و باعث احیای یک مکتب سازنده و نهضت بیداری اسلامی در جهان شد. با این حال، سؤالی که در این مقاله مطرح شد این بود که؛ ظرفیت دفاع مقدس در طراحی و تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و نقش امنیت در ارتقاء این ظرفیت چگونه تبیین می‌گردد؟ و یا اینکه آیا امنیت ملی می‌تواند، نقش و تأثیر به‌سزایی را در پیشبرد اهداف الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مدنظر مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) ایفاء نماید؟ نتایج تحقیق نشان داد که بین امنیت ملی و الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، به‌ویژه در حوزه دفاع مقدس همبستگی معنی‌داری وجود داشته و به هر میزان امنیت ملی به‌طور جدی مورد تهدید و خطر قرار گیرد، به‌همان مقدار، مشارکت سیاسی مردم در جامعه با توجه به مقدسات نظام جمهوری اسلامی ایران، افزایش می‌یابد. این مسأله پس از انقلاب اسلامی با توجه به حاکمیت مبانی دینی و هویتی بر توسعه اقتصادی، توسعه سیاسی و توسعه روابط خارجی ایران، نمود عینی کاملی یافته است. بنابراین، مقاله حاضر در چارچوب نظریه امنیت ملی و هستی‌شناختی آن و ظرفیت دفاع مقدس در طراحی و تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و نقش امنیت در ارتقاء این ظرفیت، به‌دلیل تأثیر عمیق امنیت ملی در ایجاد الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، الگویی که همواره مدنظر مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا حضرت امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) در راستای عزت‌مندی و سربلندی طرح‌های توسعه‌ای کشور، بوده است، مطرح گردید.

واژگان کلیدی: دفاع مقدس، پیشرفت، الگو، امنیت، امنیت ملی، توسعه و چالش

۱. مقدمه

هنگامی که ملت انقلابی ایران به جرم هویت‌یابی و اسلام خواهی تأمین استقلال و امنیت و جلوگیری از چپاول منافع ملی خود بپاخاست، در مقابل آن تمام دنیای کفر و استکبار در دو اردوگاه شرق و غرب به‌همراه مرتجعین منطقه، جنگی نابرابر را بر آن تحمیل کردند و اگرچه خواستند نام آن را جنگ شیعه و سنی لقب دهند، اما امام

۱- دکترای علوم سیاسی (گرایش اندیشه‌های سیاسی) دانشگاه آزاد اسلامی شهرضا - ۰۹۱۰۲۱۲۶۱۷۹ (نویسنده) behzadmoradian12@yahoo.com

۲- دکترای علوم سیاسی و هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی شهرضا و رئیس دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی شهر - ۰۹۱۳۴۲۵۴۷۲۷

۳- کارشناس ارشد مدیریت دفاعی، رئیس دانشگاه علمی کاربردی شهید صیاد اصفهان - ۰۹۳۸۶۱۵۴۰۸

امت با بصیرتی عمیق و فهمی مشترک به خوبی دریافتند که این جنگ بین اسلام و کفر است و اگر انقلاب اسلامی در این جولانگاه سرکوب شود، تا هزاران سال دیگر اسلام از جای خود بلند نخواهد شد و از این جهت بود که دفاع ملت ایران «دفاع مقدس» نام گرفت. لذا اگر دولتمردان یکی پس از دیگری کارنامه درخشان خود را ورق می‌زنند، زبیده آن است که اشاراتی هر چند کوتاه برای نسل‌های آتی داشته باشند، که تمام این فعالیت‌ها به خودباوری در تفکر و ظرفیت دفاع مقدس برمی‌گردد.^۱

چنانچه بخواهیم نگاهی امنیتی و بین‌المللی نیز به این مقوله داشته باشیم، بهتر است بگوییم که؛ پس از جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۴۵ میلادی و کاهش نظامی‌گری و افزایش اهمیت امنیت ملی، محققان مطالعات استراتژیک و امنیت همواره کوشیده‌اند با تعمیق امنیت ملی، ابعاد جدیدی برای آن قائل شوند. از جمله، در پارادایمی که مکتب مطالعاتی کپنهاگ و به‌ویژه تئوریسین مشهور آن «باری بوزان»^۲ مطرح ساخت، جایی هم برای امنیت اجتماعی و امنیت زیست محیطی گشوده شد. در این میان، توجه به امنیت زیست محیطی حائز اهمیت بود. از سوی دیگر، در همین سال‌ها، سؤالات بنیادین مربوط به مطالعات امنیت ملی بار دیگر و این بار نه از منظری دولت محور، بلکه از چشم انداز افراد انسانی و این‌که اگر دولت برای حفظ شهروندان و رفاه و کرامت آنان ایجاد شده است، آیا با تعریفی دولت محور از امنیت ملی لزوماً این اهداف تأمین می‌شود یا نخبگان و حاکمان با این تعاریف به‌جای آنکه امنیت مردم را حفظ کنند، اعمال و خط‌مشی‌های خویش را دنبال می‌کنند.^۳ از طرفی دیگر، احساس عقب ماندگی از مسیر توسعه، در میان گروه‌های قومی-مذهبی هر کشوری، بستر مناسبی را برای ایجاد و تقویت متغیرهای اثرگذار بر مؤلفه‌های امنیت ملی و «چالش»^۴ در آن کشور فراهم می‌نماید و این یعنی تأثیر متقابل و یک‌جای نقاط قوت، ضعف و همچنین فرصت و تهدید در محیط ملی و بین-المللی، که تحقق اهداف از پیش تعیین شده یک کشور را با مشکل روبرو می‌سازد.^۵ لذا علی‌رغم تأکید فراوان بر عدالت اجتماعی، تعادل و توازن منطقه‌ای و توسعه برابر در قانون اساسی و قوانین توسعه کشور، شاخص‌های توسعه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، نشان دهنده شکاف‌های عمیق بین مناطق مرزی یا حاشیه و دیگر مناطق کشور یا بخش مرکزی می‌باشد. با توجه به‌رهیافت فوق اگر توسعه را به‌توانایی و تسلط بشر بر امکانات موجود برای زندگی بهتر و رفع حواجی مادی و معنوی تعریف کنیم، علاوه بر رشد اقتصادی که بر گسترش توانایی‌های ابزاری تأکید دارد و مبتنی بر اقتصاد معیشتی و تولید و رفاه مادی است، توانایی‌های زبانی را نیز مد نظر دارد و متضمن تغییرات اساسی در همه زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است. با این حال، یکی از نشانه‌های ایمان و نهادینه شدن فرهنگ دفاع مقدس که رهاورد آن ایشار و شهادت است، عدم ترس و خوف از دشمن است. به تعبیر قرآن کریم «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» (آگاه باشید که بر دوستان خدا نه بیمی است و نه آنان اندوهگین می‌شوند).^۶

در کشور جمهوری اسلامی ایران و در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت یکی از معیارهای اصیل در بینش اسلامی، انسان محوری است. در این راستا به‌یکی از فرمایشات مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) اشاره

۱ - جعفری‌نژاد، مسعود و مرادیان، بهزاد، ۱۳۹۶، نقش امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در الگوسازی اسلامی-ایرانی پیشرفت، تهران، همایش هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایران پیشرفت.

2. Barry Buzan

۳ - قاسمی، محمدعلی، ۱۳۸۷، نسبت امنیت انسانی و توسعه پایدار، تهران، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۴۱، صص ۵۲۸-۵۲۹.

5- Challenge

6- مبینی دهکردی، علی، ۱۳۸۷، طراحی الگو و راهبرد مرز شکنی دانش، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی، ص ۲۹۶.

7 - قرآن کریم، سوره یونس، آیه ۶۲.

می‌کنیم که معظم له در این باره می‌فرمایند: «انسان محوری در بینش اسلامی به‌طور کلی با اومانیسیم اروپایی قرن هجده و نوزده متفاوت است. آن یک چیز دیگر است و این یک چیز دیگر است. آن هم اسمش انسان محوری است. اما این‌ها فقط در اسم شبیه به همدیگر هستند. انسان محوری انسان اساساً اومانیسیم اروپایی نیست. کسی - که قرآن و نهج‌البلاغه و آثار دینی مکتب اسلام را نگاه کند، این تلقی را به‌خوبی پیدا می‌کند، که از نظر اسلام تمام این چرخ و فلک آفرینش، بر محور وجود انسان می‌چرخد.»^۱ کشور جمهوری اسلامی ایران در بحث الگوی اسلامی-ایرانی و ظرفیت پیشرفت، دارای توانمندی‌های فراوانی است. در این‌جا نیز می‌توانیم به یکی دیگر از بیانات و منویات مقام معظم رهبری اشاره نماییم. معظم له در دیدار با جمعی از کارآفرینان سراسر کشور در خصوص مبحث ژرف و پرمطراق پیشرفت می‌فرمایند: «ما امروز کشوری را مشاهده می‌کنیم که به‌شکل یک کارگاه عظیم و وسیعی درآمده است. از همه طرف دارد کار می‌جوشد، ابتکار به‌وجود می‌آید، نوآوری هست. تکیه بر دانش و تجربه هست. لذا پیشرفت صرفاً در یک جهت محض نبایستی صورت پذیرد. مقصود از پیشرفت، پیشرفت همه‌جانبه است. این ملت شایسته و سزاوار پیشرفت است. پیشرفت در دانش و فناوری، پیشرفت در اقتدار ملی و عزت بین‌المللی، پیشرفت در اخلاق و معنویت، پیشرفت در امنیت کشور و پیشرفت در ارتقاء بهره‌وری، که ما بتوانیم از آن‌چه که داریم بهترین استفاده را بکنیم.»^۲ لذا جایگاه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت نیز یکی از مصادیق بارز در پیشرفت کشور جمهوری اسلامی ایران به‌شمار می‌رود، چراکه به‌هر میزان امنیت ملی به‌طور جدی مورد تهدید و خطر قرار گیرد، به‌همان مقدار، مشارکت سیاسی مردم در جامعه افزایش می‌یابد. برای اینکه امنیت به‌نوعی هستی‌شناختی منازعات و مناقشات پایدار در روابط بین‌الملل را تحلیل می‌کند. و ارتباط مستقیم و تنگاتنگ کارکردهای داخلی نظام با سیاست خارجی و تأثیر متقابل و تعامل آن‌ها با یکدیگر، پیوند و گسترش امنیت جمهوری اسلامی ایران به امنیت جهان اسلام و منطقه غرب آسیا را رقم می‌زند. که در این راستا مشکلات جهان اسلام، با توجه ویژه به مؤلفه‌های پایدار ظرفیت دفاع مقدس در طراحی و تحقق الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و نقش امنیت در ارتقاء این ظرفیت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و چگونگی پیاده‌سازی آن در سایه امنیت پایدار و با تکیه بر امت بزرگ اسلامی، قابل حل است.

۲. تشریح تفکیک امنیت و الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت

واژه «امنیت»^۳ دارای دو معنای ایجابی و سلبی است، که ایجابی یعنی؛ «وجود احساس رضایت و اطمینان خاطر نزد دولت‌مردان و شهروندان» و سلبی یعنی؛ «نبود ترس، اجبار و تهدید». بنابراین امنیت عبارت است از؛ «رهایی از وحشت، خوف، خطر و داشتن آرامش و اطمینان در حراست و صیانت از ارزش‌ها و منافع حیاتی کشور».^۴ امروزه واقع‌گرایان «امنیت‌ملی»^۵ را هم‌معنای قدرت‌نظامی در نظر گرفته‌اند. و اعتقاد دارند که کشمکش بر سر قدرت، هدف دولت‌مردان در بحث امنیت‌ملی است. با این وجود، باری‌بوزان اعتقاد دارد: «امنیت‌ملی از نظر مفهومی، ضعیف و از نظر تعریف، مبهم و از نظر سیاسی، مفهومی قدرتمند است.» بنابراین، امنیت‌ملی عبارتست از: «وضعیتی که در آن یک کشور نسبت به منافع و ارزش‌های حیاتی خود، تهدید جدی

^۱ - حسین‌خانی، نوراله، ۱۳۹۲، مبانی نظری اندیشه‌های دفاعی امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تهران، انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر، ص ۱۶۹.

^۲ - همان، صص ۱۷۱-۱۷۲.

3 - Security

4 - جعفری، سیداصغر، ۱۳۹۲، دیپلماسی دفاعی در اندیشه‌های امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تهران، انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر، ص ۱۷۲.

5 - National Security

احساس نکنند.¹ و یا تعریفی دیگر می‌گوید: «امنیت ملی عبارت است از؛ توانایی یک کشور در دفع تهدیدهای خارجی، علیه حیات سیاسی یا منافع ملی.»²

امروزه یکی از ویژگی‌های انقلاب اسلامی ایران، الگوسازی است. «الگو»³ همان چیزی است که شما می‌توانید به‌وسیله آن، اهداف عالی‌جامعه اسلامی را دنبال کنید. و این الگو است که ما را به حرکت وادار می‌دارد. البته این الگو شدن دارای شرایطی است که حوزه و دانشگاه بایستی آن را تکمیل و به‌معنای کمال حقیقی خود نزدیک سازد.⁴ اما الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت دارای مقوله‌ای جداگانه است. برای تبیین این عبارت به‌بیانات مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) اشاره خواهیم داشت. معظم له در این باره می‌فرماید: «ملت ایران این استعداد را دارد که آن قدر پیشرفت کند، که بتواند در جهات گوناگون به‌عنوان یک الگوی اسلامی-ایرانی، خود را در دنیا نشان دهد. دشمن می‌خواهد این را به‌ما تلقین کند که عنصر غربی پیشرو است. اما اینجانب به-صراحت می‌گویم که اینگونه نیست. ما در دنیا پیشرو بودیم، پیشرو در تمدن‌سازی، پیشرو در علم و پیشرو در صنعت. همه جوانان ما به‌ویژه دانشجویان نگاهشان به‌مقوله پیشرفت بایستی این‌گونه باشد که ما خود، در برابر جهان غرب، پیشرو هستیم.»⁵

«توسعه»⁶ نیز یکی از صور خاص تغییر و دگرگونی است. تغییری مستمر، درازمدت و هدفدار برای حصول به هدفی خاص که در تمامی تجارب انسانی به‌وقوع می‌پیوندد.⁷ در گذشته تنها رشد اقتصادی یک جامعه مورد توجه قرار می‌گرفت و منظور از آن افزایش تولید ناخالص ملی آن جامعه بود. اما توسعه مفهومی فراتر از رشد اقتصادی دارد و به‌بیان دیگر محیطی برای رشد و پویایی است. توسعه فرایندی است که در آن یکسری تحولات و تغییرات بنیادی در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه به‌وقوع می‌پیوندد. بدین ترتیب می‌توان انتظار داشت که همراه با توسعه به‌طور حتم رشد اقتصادی حاصل شود، اما رشد اقتصادی ممکن است توسعه به‌بار نیاورد.⁸

با این حال «دفاع مقدس»⁹ نیز یکی از مصادیق ارزش‌های اسلامی در مفهوم عام و گسترده بوده و عبارت است از آنچه از نظر دین مقدس اسلام مطلوب و سودمند است؛ و این عبارت پرمحتوا و ژرف پس از حمله غافلگیرانه رژیم بعثی عراق در زمان صدام حسین و با توجه به‌دفاع همه جانبه ملیت همیشه در صحنه کشور جمهوری اسلامی ایران حادث گردید.¹⁰

۳. نقش امنیت و مشارکت سیاسی مردم در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت

- 1 - تقی‌پور، سید محسن، ۱۳۸۷، مؤلفه‌های پایدار فرهنگی در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه شماره ۳ مرکز پژوهش و اسناد ریاست جمهوری، ص ۲۹۰.
- 2 - مرادیان، محسن، ۱۳۸۹، مبانی نظری امنیت، تهران، انتشارات دانشکده علوم و فنون فارابی، ص ۱۴۸.
- 3 - Method
- 4 - قربانی، سعید، ۱۳۹۲، علم و فناوری دفاعی در اندیشه‌های امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تهران، نشر دانشگاه صنعتی مالک اشتر، صص ۱۱۲ و ۱۱۳.
- 5 - سخنرانی مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، به‌مناسبت روز وحدت حوزه و دانشگاه در جمع مراجع عظام، اساتید دانشگاه و دانشجویان منتخب در مورخه (1372/07/24)
- 6 - Development
- 7 - قوام، عبدالعلی، 1374، نقد نظریه‌های نوسازی و توسعه سیاسی، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ص ۲۲.
- 8 - روزبهان، محمود، ۱۳۷۱، مبانی توسعه اقتصادی، تهران، انتشارات روزبهان، ص ۱۲.
- 9 - Holy Defense
- 10 - تحلیلی بر جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، ۱۳۸۰، انتشارات وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران، ص ۱۲.

در کشور ایران، به ویژه پس از انقلاب اسلامی، مشارکت سیاسی از توجه شایانی برخوردار گردید. شعارهای انقلابی و تأکید آن‌ها بر ارزش‌ها و آرمان‌هایی همچون استقلال، آزادی، برابری و حق تعیین سرنوشت توسط مردم، همگی حکایت از دعوت مردم به مشارکت سیاسی بالا و مقبولیت نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران دارند. شعارهای انقلاب که بر زبان مردم جاری و ساری بوده نیز نشان از تأکید بر مشارکت سیاسی دارد و همچنان مشاهده گردید که مقوله‌هایی تحت عنوان؛ امنیت، آزادی، مشارکت سیاسی، توسعه و پیشرفت، مهم‌ترین محور شعارهای انتخاباتی در جامعه ما بوده است. به دلیل آن که میزان مشارکت سیاسی مردم با میزان مشروعیت نظام‌های سیاسی ارتباطی تنگاتنگ دارد، لذا زمانی که دشمنان خارجی تلاش می‌کنند از طریق ایجاد بحران، امنیت ملی جامعه و مشروعیت نظام سیاسی را به چالش بکشند، مشارکت سیاسی بیشتر خواهد شد. مشارکت سیاسی پدیده‌ای جهانی است، نه به این معنا که همه افراد لزوماً به فعالیت سیاسی می‌پردازند و نه اینکه از نظر شکل یا وسعت در همه جوامع به یک اندازه معمول است، بلکه به این معناست که در همه جوامع یافت می‌شود و شرایط پذیرش تغییرات را فراهم می‌سازد.^۱

از طرف دیگر امنیت واژه‌ای است که به شدت از تعریف می‌گریزد و حتی عملیاتی کردن آن نیز دشوار است. و بیشتر جامعه‌شناسان این مفهوم را به‌طور کامل نادیده می‌گیرند و بر واژگانی همچون «قدرت، اقتدار، نظم و کنترل» متمرکز می‌شوند. آنان بر مواردی مانند فرایندهای انتخاباتی گروه‌های ذی‌نفوذ، سازمان‌دهی و جامعه‌پذیری تأکید می‌کنند. از سوی دیگر، اندیشمندان سیاسی چنین می‌پندارند که مفهوم امنیت، به‌طور اساسی به معنای بقای دولت ملی است و بدین سان، خود را با تلاش برای تعریف تفصیلی آن آزار نمی‌دهند. اما در مقابل به این مسئله اشاره دارند که؛ امنیت به حفظ تمامیت و حرمت دولت و حراست از ارزش‌های ملی در مقابل دشمنان خیالی یا واقعی مربوط می‌شود. بنابراین، امروزه به‌رغم تلاش‌های فراوان برای ارائه تعریفی مشخص از امنیت ملی، اختلاف نظر درباره آن و ابزار تأمین آن وجود دارد؛ زیرا امنیت ملی یکی از پیچیده‌ترین بحث‌ها در عرصه اجتماعی است، تا جایی که عده‌ای آن را امری ذهنی برمی‌شمرند و ذهنی بودن آن را نیز ناشی از چهار مقوله ذیل است:^۲

- میزان اعتباری که نخبگان یک کشور برای نیروهای تهدیدکننده قائل می‌شوند.
- میزان ارتباطی که آنان می‌توانند با عامل یا عوامل تهدید برقرار سازند.
- توانایی (محدودیت و مقدرات) خودی در رویارویی با دیگری.
- میزان درجه، اعتبار، فوریت، اولویت، مرکزیت ارزش‌ها و منافع مورد تهدید.

با این وجود، مشارکت سیاسی نوعی تظاهر علنی اراده مردم برای تعیین سرنوشت جمعی خود است. فقط از طریق مشارکت است که قدرت سیاسی به‌طریق مسالمت‌آمیز دست به‌دست می‌گردد و میزان پیشرفت و توسعه سیاسی یک کشور بستگی مستقیم به این مؤلفه دارد. مهم‌ترین حُسن مشارکت سیاسی تضمین رشد سیاسی مردم و جامعه در عین حفظ ثبات رژیم سیاسی است. در حقیقت، مشارکت سیاسی مردم در تصمیم‌گیری‌ها، در سطوح و نیز در عرصه‌های گوناگون، به آن‌ها این آگاهی را خواهد داد که از مقدرات و توانایی‌هایشان استفاده بهینه کنند. امروزه مشارکت مردم در امور سیاسی - اجتماعی و تأثیرگذاری آنان بر سیاست و حکومت، در پنج حوزه می‌تواند در داخل کشور جمهوری اسلامی ایران عملی شود:^۳

۱- پناهی، محمدحسین، ۱۳۹۳، بررسی زمینه‌ها و اهداف انقلاب اسلامی بر اساس شعارهای انقلاب، تهران، انتشارات سمت، صص ۶۳-۸۴.

۲- رنجبر، مقصود، ۱۳۷۸، ملاحظات امنیتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، ص ۲۳.

۳- کاظمی، علی‌اصغر، ۱۳۸۲، بحران نوگرایی و فرهنگ سیاسی در ایران معاصر، تهران، چاپ دوم، نشر قومس، ص ۱۰۱.

۱. تعیین رهبران و حاکمان

۲. نظارت

۳. نصیحت و بیان حقایق تلخ

۴. بازخواست و استيضاح

۵. مخالفت

البته دخالت مردم و یا دست کم درگیر شدن آنها در توسعه سیاسی به صورت آگاهانه و یا ناآگاهانه و یا حتی اختیاری و غیراختیاری، نوعی مشارکت به شمار می‌رود. و این مشارکت سیاسی به معنای وجود رقابت و منازعه مسالمت‌آمیز بین بخش‌های گوناگون جامعه سیاسی برای به دست آوردن قدرت و اراده جامعه و تعریف مصالح عمومی است.^۱

اما چنانچه بخواهیم اشاره‌ای به مقوله فرهنگ توسعه و الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت داشته باشیم، به طور حتم رویارویی ایران با مظاهر پیشرفت و توسعه مدرنیسم به دوران صفویه برمی‌گردد که در آن مقطع، ورود فرستادگان فرانسوی به دربار با نماد و ظواهر پیشرفت و توسعه دنیای غرب همراه بود، اما تجربه جنگ‌های ایران و روسیه و شکست‌های ناشی از آن، ضعف، تزلزل و عقب‌ماندگی‌های ایران، شرایط داخلی اسفبار، وضعیت اجتماعی ایستا و رکود، نظام سیاسی ناکارا و غیرمسئول، نظام پدرسالار، وضعیت نابرابری اقتصادی و در یک کلام، سیر معکوس ترقی با وجود سابقه تمدنی درخشان و فرهنگ غنی، از یک طرف و مشاهده توسعه و پیشرفت در دنیای غرب، تفکر اصلی توسعه و پیشرفت و نوگرایی در ایران، با چالش مواجه گردید.^۲ البته تفکر ترقی خواهی، توسعه و نوگرایی در انقلاب مشروطه، با زمینه‌های اجتماعی و فکری ایران (سنت‌گرایی) منطبق و سازگار نبود، از این رو، تحول عظیمی در شرایط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایران ایجاد نکرد. تحولات داخلی و خارجی بعد از کودتای سال ۱۲۹۹ هـ.ش تا استبداد رضاشاه، جنگ دوم جهانی و اشغال نظامی ایران و شرایط دهه ۱۳۲۰ هـ.ش، کودتا علیه دکتر مصدق، شرایط انقلابی و متشنج دهه ۴۰ و ۵۰ همه و همه، مشروطه را در تحقق آمال خود ناکام گذاشت، اما به هر حال در شکل‌گیری تفکری نوین در ایران مؤثر بود. از این پس، هویتی دیگر به مجموعه هویت پیچیده ایرانیان اضافه شد.^۳ لذا در دوره حیات و ظهور جمهوری اسلامی ایران نیز، ترقی خواهی، نوگرایی و توسعه با تأکید بر زمینه‌مند بودن، توجه به شرایط فرهنگی و مکتبی بودن انقلاب ایران با عنوان اصطلاحی تحت عنوان پیشرفت تداوم یافت. اگرچه در دهه اول انقلاب، شرایط خاص دفاع مقدس و مسأله بقای نظام، این پیشرفت را به حاشیه راند، اما در شرایط تثبیت نظام در دهه ۱۳۷۰ هـ.ش، توجه به - پیشرفت و توسعه مورد تأکید نخبگان و تصمیم‌گیرندگان قرار گرفت.^۴

لذا به دنبال آن امروزه تأکید بر دستیابی به فناوری‌های نوین و بومی، فتح قله‌های افتخار در زمینه‌های علمی و صنعتی، ترسیم چشم‌انداز بیست ساله با محوریت «الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت» مد نظر و تأکید مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، به مثابه مؤلفه هویت‌ساز تلقی می‌شود. بدون شک پیگیری فناوری‌های پیشرفته و بومی از جمله دانش هسته‌ای در مسیر سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و رسیدن به آن، اقدامی غرورآمیز تلقی می‌شود. اوج این

1- علیخانی، علی‌اکبر، ۱۳۷۷، مشارکت سیاسی، تهران، انتشارات سفیر، ص ۶۱.

2- زارع، غفار، ۱۳۸۸، درآمدی بر نمادهای نوگرایی در ایران، تهران، ماهنامه اندیشه و تاریخ سیاسی ایران معاصر، صص ۴۰-۴۱.

3- بشیریه، حسین، ۱۳۸۰، موانع توسعه سیاسی در ایران، تهران، انتشارات گام نو، صص ۳۹-۴۲.

4- خسروی، علیرضا، ۱۳۹۱، مکتب امنیتی امام خمینی(ره) - مبادی و مبانی فرانظری امنیت در گفتمان انقلاب اسلامی، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، انتشارات معاونت پژوهشی، ص ۱۵۲.

غرور و اقدام افتخارآمیز در کنار کارشکنی‌های دشمنان نظام، خود را هر چه بیشتر نشان می‌دهد. و همچنین تأکید بر حق غنی‌سازی در خاک ایران در راستای بومی شدن پیشرفت ارزیابی می‌شود. با این حال، مسأله‌ای که امروزه از سوی طرف غربی قابل فهم نیست، این است که آنان به این موضوع اذعان می‌کنند که فناوری هسته‌ای جزء برنامه توسعه‌ای یا پیشرفت جمهوری اسلامی محسوب نمی‌شود و مدام بر این موضوع تأکید دارند که خود آن‌ها ابزار و وسایل توسعه ایران را در اختیارش قرار می‌دهند. با این حال، این موضوع با نگاه امنیتی و هویتی ایران به‌چنین موضوعاتی، که از زاویه استقلال‌طلبی و عدم وابستگی ایران و ایرانی دیده می‌شود، فاصله زیادی به‌دنبال خواهد داشت. آن‌چه به‌پیچیده‌تر شدن فهم این موضوع برای طرفین غربی یاری می‌رساند، فرایند امنیتی شدن برنامه هسته‌ای ایران است که شکل‌گیری هر نوع نگاه توسعه‌مدارانه به‌موضوع هسته‌ای را کم‌رنگ می‌کند. البته جمهوری اسلامی ایران در راستای تحفظ منافع ملی و امنیت ملی، تا به امروز توانسته است، مقتدرانه در عرصه بین‌المللی، درخششی مطلوب و متکی بر اندیشه‌های دفاعی-امنیتی در داخل نظام داشته باشد. با این حال فرهنگ دفاع مقدس که در تفکرات دفاعی-امنیتی مسئولان و کارگزاران نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران همچنان حاکم بوده، یکی از دلایل اثبات این موضوع می‌باشد.¹

۴. تاثیر سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ بر الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

بر این اساس، نگاهی تاریخی به‌روند توسعه اقتصادی و مدل‌های اقتصادی در ایران به‌ویژه قبل از انقلاب اسلامی، که با وابستگی و تضعیف و به‌حاشیه راندن مبانی هویتی و هنجاری، آمیخته بوده است، از منظر امنیت وجودی، ظاهراً قطع این روند در عصر جمهوری اسلامی و طراحی الگوهای بومی، امری امنیت‌محورانه و تلاشی برای فرار از تشویش و اضطراب وجودی است. با این حال، اولین مرحله در تحول‌گرایی مدل توسعه‌یافتگی ایران بعد از انقلاب با تدوین سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۱۳۸۴ هـ.ش آغاز گردید. در مقدمه این سند بیان شده است: «با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی شده و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی در سند چشم‌انداز بیست ساله؛ ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل».²

لذا الگوی جامعه اسلامی - ایرانی پیشرفت در افق سند چشم‌انداز مورد بحث این ویژگی‌ها را دارد:³

۱- توسعه یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود، متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی، با تأکید بر مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان و بهره‌مندی از امنیت اجتماعی و قضایی.

۲- برخورداری از دانش پیشرفته، توانایی در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی.

۳- امنیت، استقلال و اقتدار با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی به‌حکومت و مردم.

1 - مرادیان، بهزاد، ۱۳۹۴، چالش‌های دیپلماسی دفاعی - امنیتی ج.ا.ا در برابر دیپلماسی اجبار ایالات متحده آمریکا تهران، نشر شهید صیاد شیرازی، ص ۱۱۴.

2 - همان، ص ۴۷.

3- اکرمی‌نیا، محمد ۱۳۹۲، راهبرد سیاست خارجی ایران در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی، صص ۶۰-۶۱.

- ۴- فعال، مسئولیت‌پذیر، ایثارگر، مؤمن، رضایتمند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به اسلامی-ایرانی بودن.
- ۵- با هدف دستیافتن به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه‌ای آسیای غربی شامل (آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی.
- ۶- برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت قضایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست.
- ۷- الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تکیه بر الگوی مردم‌سالاری دینی مدنظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، توسعه کار، جامعه اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی و تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های ناب حضرت امام خمینی (ره).
- ۸- دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت‌اندیشی.
- ۹- توانمندی در استفاده از ظرفیت‌های دفاع مقدس در طراحی و تحقق الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت.
- ۱۰- توجه به نقش امنیت در ارتقاء الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت.
- با این وجود، سند چشم‌انداز بیست‌ساله با تکیه بر آرمان‌ها، ارزش‌ها، توانمندی‌های داخلی و بر مبنای درک محیط پیرامون ایران تدوین شده است. دستیابی به اهداف ترسیم شده در افق ۱۴۰۴ با وجود تحولات داخلی و منطقه‌ای، مناقشات و منازعات پایدار محیط منطقه‌ای ایران، سیاست‌های خصمانه غرب و به‌ویژه ایالات متحده آمریکا، و توجه هر چه بیشتر به ظرفیت داخلی راه، در دستورکار قرار می‌دهد. ضمن اینکه پویایی در مناسبات بین‌المللی بایستی مورد توجه باشد. از این جهت، رویکردی توسعه‌گرا به دولت را مورد توجه قرار می‌دهد (دولتی که با تأکید بر ماهیت انقلابی-اسلامی در جمهوری اسلامی، توانمندی‌های درونی و با رویکرد دیپلماسی فعال، ضمن کاهش تنش‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، با اعتمادسازی بتواند منافع ملی را به پیش ببرد).^۱ با نگاهی به خصلت‌های جامعه ایران در افق ۱۴۰۴ و اهداف ترسیم شده در این سند، می‌توان ادعا کرد که سند یادشده بر مبنای مؤلفه‌های هویت‌ساز ایرانی-اسلامی، در چارچوب ژئوپلیتیک ایران و فرهنگ ترقی‌خواهی تدوین شده است. طراحی این سند، به لحاظ نظریه امنیت هستی‌شناختی، اوج امنیت وجودی را نشان می‌دهد، که این مهم، تأثیر به‌سزایی در توسعه سیاسی در راستای ارتقاء امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در پی دارد.
- با این حال، پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت بر مبنای بنیان‌های هویتی اسلامی، بنا گردید. به عبارت دیگر نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، از نظر مبانی هویتی، تاریخی، اسلامی و ایرانی از یک زیربنای فرهنگی غنی برخوردار گردید. البته تحقق این مهم با چالش‌ها و تحریم‌های مستمر و ناجوانمردانه‌ای نیز همراه بوده است. بدون شک عدم قبول استراتژی غرب و به‌ویژه ایالات متحده آمریکا در عرصه‌های سیاست خارجی، تقابل ایدئولوژیک و هویتی، ضمن کسب غرور ملی برای جمهوری اسلامی، از منظر منطق رئالیستی هزینه-فایده به شدت سرسام‌آور بوده است. بنابراین الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت، بر پایه مؤلفه‌های هویتی مستحکمی طراحی شده است. لذا الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت، نسخه‌ای راهبردی

1- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، ۱۳۸۷، چارچوبی مفهومی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، صص ۱۳۴-۱۳۷.

است، که مؤلفه‌های جهان بینی حاکم بر تمدن اسلامی- ایرانی را با توجه به نظرات داهیانه مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) را ارائه می‌دهد. این الگو، مدلی از خرد و اندیشه ایرانی برای نیل به آرمان‌های اسلامی است. شاخص‌های این مدل عبارتند از؛²

- عدالت و معنویت بر آن حاکم است.
- با مقتضیات بومی و خصوصیات جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی کشور منطبق است.
- متناسب با اقتصاد، امنیت و فرهنگ جامعه است.
- محاسبه امکانات و توانایی در کشور در آن صورت پذیرفته است.
- تضمین‌کننده استقلال کشور است.

۵. نقش نظریه‌های امنیتی بر الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت

در نظریه امنیت یکی از روش‌های مناسب در فهم ماهیت پدیده‌ها، طبقه‌بندی آن‌ها بر اساس شاخص‌ها و مؤلفه‌های متفاوت است. طبقه‌بندی تهدیدها، ابعاد و زوایای تهدید را نمایان می‌سازد. تهدید و به‌کارگیری آن در حوزه دفاع و امنیت، تابع فرهنگ راهبردی و گفتمان‌های مختلف امنیت ملی است. لذا تهدید در مکاتب، نظریه‌ها و رهیافت‌های مختلف امنیتی، نقش و جایگاه متفاوتی دارد. به‌طور مثال؛ تهدید در نظریه «واقع-گرایی» به‌خصوص «مکتب‌کپنهاگ» نقش محوری در امنیت ملی دارد، اما تهدید در نظریه «سازمان‌نگاری» در حاشیه قرار گرفته است.¹ گذری به تاریخ و جوامع زندگی انسانی، نشان می‌دهد که امنیت ملی همیشه دارای اهمیت ویژه‌ای بوده است؛ اما در هر دوره‌ای بر اساس شرایط، حدود و ابزارهای حفظ امنیت، اختلاف برداشت، وجود داشته است. امنیت امروزه در زندگی فردی و اجتماعی برای افراد و جامعه سیاسی از جمله مسائل حیاتی به‌شمار می‌آید، تا جایی که عده‌ای امنیت ملی را پیش شرط تأمین سایر اهداف ملی می‌دانند.² از سوی دیگر، امنیت ملی حیاتی‌ترین اولویت ملت‌ها را تشکیل می‌دهد و در تعامل مستقیم با استراتژی ملی است و بالاترین سطوح علایق امنیت ملی، پایه‌های یک استراتژی سالم را تشکیل می‌دهند، تا آن‌جا که مقوله امنیت همواره از موضوعات مورد بحث اندیشمندان از آغاز دوره شکوفایی یونان باستان تا عصر حاضر بوده و هر یک به‌گونه‌ای استقرار امنیت و تضمین آن از سوی حکومت‌ها را برای تحقق عدالت و اجرای قوانین ضروری دانسته‌اند. این ضرورت به این دلیل بوده که همواره امنیت از دو سو با تهدید و خطر مواجه بوده است؛ (۱) تهدید از درون (۲) تهدید از بیرون. بنابراین، خطرهای بالقوه و همیشگی، حکومت‌ها و دولت‌ها را بر آن داشته است که برای استقرار نظم و ثبات، بیش از هر چیز، به‌مسئله امنیت و راه‌های تحفظ آن در جامعه بیندیشند. از سوی دیگر، مشارکت افراد جامعه در مشروعیت‌بخشی حکومت‌ها و کاهش یا افزایش ضریب امنیت ملی مؤثر بوده و اعتماد مردم به حکومت موجب افزایش مشارکت و قوام حکومت و افزایش ضریب امنیت ملی می‌شود. از دیدگاه اسلام، مردم در عینیت‌بخشی و کارآمدی حکومت نقش اساسی دارند.³

2- سنجولی، زینب، ۱۳۹۲، تبیین ماهیت الگوی ایرانی- اسلامی پیشرفت، فصلنامه الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، سال ۲، شماره ۳، صص ۸۱-۸۷.

1 - نائینی، علی محمد، ۱۳۸۹، بررسی تطبیقی تهدیدهای سه‌گانه؛ سخت، نیمه سخت و نرم، تهران، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال هشتم، شماره ۳۰، صص ۱۶۱-۱۶۲.

2- جمشیدی، محمدحسین، ۱۳۹۴، امنیت ملی در سیاست بین‌الملل معاصر، فصلنامه بررسی‌های نظامی، شماره ۲۱، ص ۴۹.

3- کالینز، جان، ۱۳۸۸، استراتژی بزرگ (اصول و رویه‌ها)، تهران، ترجمه کوروش بایندر، انتشارات وزارت امور خارجه ج.ا.ا، ص ۲۱.

با این حال، امنیت ملی در جامعه اسلامی نیز به نوع خود دارای اهدافی است که این اهداف می‌تواند در ارتقاء توسعه و پیشرفت سیاسی، مؤثر واقع گردند. برخی از این اهداف عبارتند از:⁴

- حفظ استقلال و تمامیت ارضی
- تحقق رفاه مردم و ثبات کشور
- حفظ و اشاعه ارزش‌های ملی و اقتصادی
- فراهم کردن امکانات فراغت خاطر نسبت به تهدیدهای احتمالی

۵-۱. نقش امنیت در توسعه

دو مفهوم امنیت و توسعه، از اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی و پس از پایان جنگ سرد با توجه به کاستی‌ها و چالش‌های رویکرد دولت‌محور امنیت و توسعه لجام گسیخته مطرح شدند. هر دو به‌طور عمده بر رشد هماهنگ و همگام سه ستون اجتماع، اقتصاد و محیط زیست تأکید دارند و هر دو دارای نقاط اشتراک و توصیه‌های مشابه هستند. از هر دو ایده به دلایل گوناگون، انتقاداتی به عمل آمده است. محققان مطالعات امنیتی و استراتژیک، ایده امنیت انسانی را متفرق کننده بحث امنیت و فاقد استحکام می‌دانند و معتقدند برای سیاست‌گذاری و تعیین خط مشی، کاربرد چندانی ندارد.⁵

به‌طور کلی امنیت نقش به‌سزایی در توسعه کشورها ایفا می‌کند، چراکه در صورت عدم وجود امنیت و ساختارهای مرتبط با آن به‌طور عملی و به‌طور تئوری توسعه‌ای صورت نخواهد گرفت. امروزه در جهان اسلام به‌ویژه در کشور جمهوری اسلامی ایران که ساختارها و گفتمان‌های اسلامی در آن حاکم و جاری است، توسعه یکی از مصادیق بارز پیشرفت به‌شمار می‌رود.¹

۶. حکمرانی خوب و تأثیر آن بر الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

مفهوم حکمرانی خوب در هزار سوم میلادی که با نظام نوین جهانی، گذار از ساختار سلسله‌مراتبی و عمودی به - نهادهای انعطاف‌پذیر و افقی، موج سوم دانایی، پلورالیسم و تکثرگرایی و مسائلی نو مشخص می‌شود، نوید سرآغاز فصلی نو را در حکمرانی می‌دهد که نه تنها دولت و تشکل‌های غیردولتی را به‌عنوان کارگزاران عرصه سیاسی برمی‌گزیند، بلکه جوامع مدنی، بخش‌های خصوصی، رسانه‌ها و گروه‌های ذی‌نفوذ را به حلقه کارگزاران عرصه حکومت‌داری وارد می‌کند. بنابراین، فهم و تبیین هر موضوع سیاسی در پرتو چارچوب نظری خاصی میسر می‌شود. موضوع محوری حکمرانی خوب، چگونگی دست یافتن به حکومتی است که بتواند زمینه‌ساز توسعه‌ای مردم‌سالار باشد. حکمرانی اشاره مستقیمی به مکانیسم‌ها، فعالیت‌های سازمان یافته و هماهنگ برای حل برخی مشکلات خاص دارد. حکمرانی برخلاف حکومت که به سیاست اشاره دارد، به خط مشی‌ها اشاره دارد؛ زیرا یک ساختار تصمیم‌گیری الزام‌آور نیست و موضوع آن اغلب جمعیتی است که می‌تواند تحت تأثیر مسائل جهانی قرار گیرد. با این حال، مشخصات حکمرانی خوب عبارت است از:²

۱. حکمرانی خوب به این معنا است که حقوق بشر و آزادی اساسی در آن مورد احترام هستند.

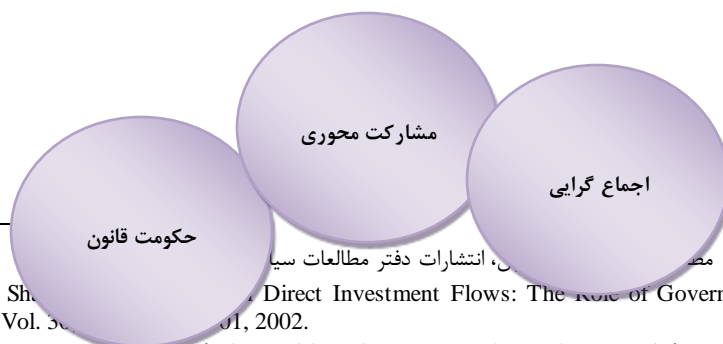
4- روش‌دندل، جلیل، ۱۳۹۵، امنیت ملی و نظام بین‌المللی، تهران، انتشارات سمت، صص ۱۳-۱۴.

5 - قاسمی، محمدعلی، ۱۳۸۷، نسبت امنیت انسانی و توسعه پایدار، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال یازدهم، شماره سوم، صص ۵۴۲-۵۴۳.

1 - جعفری‌نژاد، مسعود و مرادیان، بهزاد، ۱۳۹۶، نقش امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در الگوسازی اسلامی - ایرانی پیشرفت، تهران، همایش هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایران پیشرفت، ص ۱۳.

2 - جعفری، علی‌اکبری و دیگران، ۱۳۹۳، امنیت ملی و توسعه پایدار - پارادایم پساواشنگتنی و حکمرانی خوب، تهران، فصلنامه سیاست جهانی، دوره سوم، شماره ۱، صص ۷۰-۷۱.

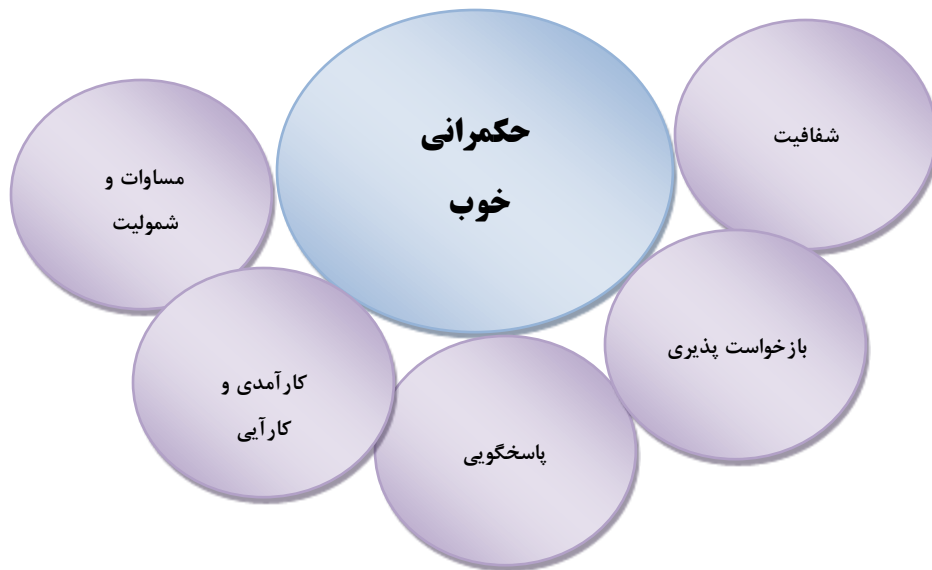
۲. مردم می‌توانند در تصمیماتی که بر زندگی‌شان اثر می‌گذارد، دخیل باشند و آن‌ها بایستی قدرت پاسخگویی و نگه داشتن تصمیم‌گیران را داشته باشند.
 ۳. حکمرانی خوب بر قوانین منصفانه و فراگیر، نهادها و فعالیت‌های آنان، تأکید می‌کند.
 ۴. زنان را نه به‌عنوان جنس دوم و حاشیه‌ای، بلکه به‌عنوان شهروندان دارای حقوق مدنی یکسان می‌انگارد.
 ۵. خواهان رها کردن مردم از تبعیضات نژادی، قومی، طبقاتی و جنسیتی می‌باشد.
 ۶. بر این باور است تا سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی، به‌مدعیات و مطالبات مردمی پاسخگو باشند. بدین ترتیب، با بیان اصول و وجوه اصلی امنیت ملی و تأمل در عناصر و شاخصه‌های حکمرانی خوب، به‌شناسایی و ترسیم روابط بین امنیت ملی و حکمرانی خوب و تأثیر آن در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت می‌پردازیم. به‌لحاظ نظری می‌توان میان امنیت ملی و حکمرانی خوب، وجود چهار نوع ارتباط را فرض نمود؛^۳
- فرض نخست:** ارتباط کارکردی امنیت و حکمرانی است؛ یعنی هر یک از این دو فرآیند به ایجاد و حفظ دیگری کمک می‌کند.
- فرض دوم:** امنیت را پیش شرط حکمرانی می‌داند و بر این اساس، حفظ و گسترش امنیت مقدم است که منجر به برآمدن حکمرانی خوب خواهد شد.
- فرض سوم:** می‌توان حکمرانی خوب را پیش شرط در نظر گرفت؛ یعنی ترتیبات سیاسی ظرفی که لازمه جامعه امن است، تنها پس از آغاز فرآیند حکمرانی خوب امکان‌پذیر خواهد شد.
- فرض چهارم:** به‌طور بدبینانه بر این پایه استوار است که هیچ ارتباط معناداری بین این دو فرآیند وجود ندارد و همنشینی و همزمانی آنها تصادفی است.
- از منظر دیگر، تأثیر حکمرانی خوب بر امنیت ملی و توسعه و پیشرفت پایدار شامل محیط قانونی، نهادی و سیاسی یک کشور می‌باشد. به‌عبارت دیگر این مسئله در برگزیده موارد ذیل است:^۱
- سیستم قانونی مؤثر بی‌طرف و شفاف می‌باشد که از حقوق مالکیت مادی و معنوی حمایت می‌کند.
 - نهادهای عمومی با ثبات، معتبر و صادق
 - سیاست‌های دولتی آن موافق با بازار آزاد است
- بنابراین در یک تحلیل نهایی، شاخصه‌های حکمرانی خوب و تأثیر آن در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، در نمودار زیر به خوبی مشاهده می‌شود:^۲

3- ربیعی، علی، ۱۳۸۷، مصحح، انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران، فصلنامه سیاست جهانی، شماره ۱، ص ۷۲.

1 - Gliberman, S and D. Shleifer, "Direct Investment Flows: The Role of Governance Infrastructure, World Development", Vol. 30, No. 1, 2002.

2- جعفری، علی‌اکبری و دیگران، ۱۳۹۳، امنیت ملی و توسعه پایدار- پارادایم پساواشنگتنی و حکمرانی خوب، تهران، فصلنامه سیاست جهانی، دوره سوم، شماره ۱، ص ۷۲.

نمودار شماره ۵-۲-۲: شاخصه‌های اصلی حکمرانی خوب و تأثیر آن در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت (منبع: جعفری نژاد و مرادیان، ۱۳۹۶: ۱۷)

۷. اندیشه‌های مقام معظم رهبری درباره الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و نقش ظرفیت دفاع مقدس در تحقق آن

هنگامی که سخن از تبیین اندیشه‌های شخصیت‌هایی به میان می‌آید، که دارای علو روح و عظمت فکر می‌باشند، عنایت به جایگاه ویژه معرفت در تبیین زوایای مختلف فکری و روحی ایشان، از اهمیت به‌سزایی برخوردار خواهد بود. به همین دلیل، به‌طور حتم ضرورت تبیین اندیشه‌های مقام معظم رهبری فرماندهی کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و فلسفه وجودی چنین همایش عظیمی این‌گونه در سطح وسیع تحت عنوان «هشتمین همایش الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت»، نیز آشکارتر می‌گردد.

معظم‌له که خود یکی از رزمندگان جان برکف دوران دفاع مقدس بود و همواره حضور پرشور و پرصلابتی در جبهه‌های حق علیه باطل داشت و از طرفی دانشگاه را نیز مهمترین زیرساخت پیشرفت و توسعه کشور در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت می‌داند. چون دانشگاه نیروی انسانی مطلوب را تربیت می‌کند، که مهترین سرمایه کشور نیروی انسانی کارآمد است. ایشان دانشگاه را موتور پیشرفت کشور، پایه‌ای برای آینده کشور، عامل کسب عزت اقتصادی، سیاسی و بین‌المللی و همچنین عامل کسب استقلال، اقتدار و ثروت می‌داند.^۱ لذا معظم‌له اشاره به این نکته مهم دارند که «سرعت پیشرفت علمی و تولید علم در کشور جمهوری اسلامی ایران یازده برابر متوسط دنیا است. لذا این پیشرفت بایستی با همین سرعت و شدت ادامه داشته باشد، تا ما به تراز مورد نظر برسیم. و بایستی در عرصه داخلی و عرصه پیچیده بین‌المللی از تمام ظرفیت‌ها برای دستیابی به پیشرفت‌های بزرگ استفاده کنیم. و علم‌گرایی و علم‌محوری، بایستی در همه بخش‌ها گفتمان مسلط جامعه بشود. ما در کشور برای رسیدن به

۱- قربانی، سعید، ۱۳۹۲، علم و فناوری دفاعی در اندیشه‌های امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تهران، نشر دانشگاه صنعتی مالک اشتر، ص ۱۷۰.

هدف چشم انداز ۲۰ ساله به یک نقشه جامع علمی، نیاز داریم. و این کار با زبندگان، نخبگان و صاحبان علم و اندیشه، عملی می‌شود.^۲ مقام معظم رهبری درباره مصداق بارز الگو شدن ایران اسلامی برای جوامع اسلامی می‌فرماید: «یکی از خاصیت‌های بزرگ انقلاب الگوسازی است. شما می‌توانید این هدف را دنبال کنید که بگویید به این صورت می‌وشد حرکت کرد و این جوری می‌شود به مقصد رسید. و این همان الگو است. ملت ایران این استعداد را دارد که آن قدر پیشرفت کند که بتواند در جهات گوناگون به عنوان یک الگوی مطلوب در دنیا خود را نشان دهد. همت جوانان ما و نگاه آن‌ها به مقوله پیشرفت بایستی آنجور باشد که کا در آن آینده را در نظر بگیریم.»^۳ با این حال، معظم له درباره چگونگی رسیدن به الگوی اسلامی- ایران پیشرفت، به‌صراحت می‌فرماید: «کشور ما به‌دلیل وجود مایه‌های دینی و معنوی، بی‌تردید الگو خواهد شد. چرا که کشور دارای منابع زیرزمینی، زمین‌های حاصل‌خیز، قدرت مهار آب‌های کشور- که البته آب کشور کم است، و از همه مهمتر کشورهای ما دارای مایه‌های دینی و معنوی بالایی است، چرا ایران اسلامی به‌صورت یک نمونه و یک الگو برای کشورهای این منطقه و مناطق دیگر درنیاید؟ لذا برای تحقق این مهم جای هیچ تردیدی نیست. و این را بدانید اولین کشوری که پیشرفت مادی را در روشنی چراغ برافروخته فضیلت و معنویت به‌دست خواهد آورد، آن کشور ایران اسلامی است. و برای دستیابی به این منظور مهم؛ بایستی در حرکت علمی خود از دنیا سبقت بگیریم. بایستی به‌جایی برسیم که از دانش تولید ثروت کنیم. و آن روزی که ما بتوانیم درآمد کشورمان را از راه دانشمان به‌دست بیاوریم و درب چاهای نفت را پلمپ کنیم، آن روز برای ما روز خوبی است و آن همان الگویی است که با معیارهای پیشرفت جهانی و مدنی و به‌تعبیری دقیق‌تر با الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت، همخوانی دارد.»^۴ اگر صفحات تاریخ را ورق بزنیم و مروری بر جنگ‌های تاریخ ایران داشته باشیم، خواهیم دید که همواره در پی بروز هر جنگی، شاهد جدا شدن بخش‌هایی از خاک کشور به‌دست بیگانگان بوده‌ایم. به‌گونه‌ای که می‌توان گفت تنها در دویست سال گذشته، یعنی از زمان فتحعلی شاه قاجار به‌بعد، نزدیک به یک میلیون کیلومتر مربع از خاک ایران جدا شده است. اما علی‌رغم پشتیبانی قدرت‌های بزرگ از عراق، روند مذکور در جنگ ایران و عراق ادامه پیدا نکرد و فصل جدیدی در تاریخ این مرز و بوم رقم خورد. در دفاع مقدس نه تنها یک وجب از خاک ایران در دست نیروهای عراقی باقی نماند، بلکه عراق به‌عنوان کشور متجاوز به نظام بین‌الملل معرفی شد. پس از شکلگیری اتحاد و انسجام در میان نیروهای انقلابی و طرد نیروهای وابسته، حماسه‌ای مقدس شکل گرفت که در تاریخ ایران اسلامی بی‌سابقه بود. دفاع مقدس تنها محدود به خطوط مقدم جبهه‌ها نشد، بلکه تمام سرزمین اسلامی ما اعم از شهرها و روستاها را در بر گرفت.^۱ به‌طور کلی آنچه در دفاع و مقاومت همه جانبه نظام جمهوری اسلامی در برابر ارتش بعث عراق و دولت‌های حامی آن، بسیار مهم و تأثیرگذار بود، رهبری معنوی امام خمینی^(ع) و حضور همیشگی مردم در صحنه و پیروی آنها از دستورات امام بود. این دو عامل در کنار هم سبب شد ما بتوانیم خاک خود را از دشمن متجاوز پس بگیریم و به‌دنیا ثابت کنیم که در عین حال که قصد تجاوز به‌هیچ کشوری را نداریم، ولی در صورتی که کوچکترین تعدی به‌خاک این سرزمین شود، دست متجاوز را کوتاه خواهیم کرد. حماسه دفاع مقدس برکات و دستاوردهای بی‌نهایتی را برای ملت ایران به‌ارمغان آورد. جهاد و شهادت مردمان با

۲- سخنرانی مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای(مدظله العالی)، در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور در مورخه (۱۳۸۵/۰۵/۲۳)

۳- سخنرانی مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای(مدظله العالی)، در دیدار نخبگان جوان و جمعی از دانشجویان در مورخه (۱۳۹۰/۰۵/۱۹)

۴- قربانی، سعید، ۱۳۹۲، علم و فناوری دفاعی در اندیشه‌های امام خامنه‌ای(مدظله العالی)، تهران، نشر دانشگاه صنعتی مالک اشتر، صص ۱۱۲-

^۱- رضاپور، ابراهیم، ۱۳۹۴، چرا آغاز جنگ را هفته ی دفاع مقدس می‌نامیم، ص ۱۳. (www.rasekhoon.net)

ایمان و مخلص این سرزمین، ستون‌های نظام اسلامی را تا مدت‌ها مستحکم نمود. تاریخ، از هشت سال دفاع مقدس، برای ایران، شرف و آزادگی و مقاومت و ایمان به خدا را در صفحات خود ثبت کرد، اما از تجاوز عراق و متحدانش جز به‌زشتی یاد نخواهد کرد.^۲ لذا با گذشت ۴۰ سال از پیروزی انقلاب اسلامی و گذر از دوره‌های گوناگون؛ دفاع مقدس، بازسازی، تثبیت نظام، تحولات اقتصادی و مسائل مهم و کلان کشور همه آحاد ملت و دستگاه‌های دولتی از تمامی ظرفیت‌ها به ویژه ظرفیت تفکر دفاع مقدس در جهت توانمندی‌های ملی و توسعه و پیشرفت کشور تلاش‌های مثمرالثری را به انجام رسانده به‌طوری که کشور جمهوری اسلامی ایران در حال حاضر در بین کشورهای خاورمیانه و جنوب غرب آسیا توانسته است پیشرفتی شتابان و چشمگیر را پشت سر گذاشته و در بسیاری از حوزه‌ها از جمله حوزه‌های علمی، اجتماعی، سیاسی و تاحدودی زیرساخت‌های اقتصادی پیشرفت مطلوبی را در عرصه‌های تاریخی و همچنین تحولات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای به نمایش بگذارد.^۳ با این- حال مؤلفه‌های مؤثر و تأثیرگذار نقش ظرفیت دفاع مقدس در تحقق الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت به تفکیک به شرح ذیل دسته‌بندی می‌گردند:^۴

الف- مؤلفه‌های تأثیرگذار ظرفیت دفاع مقدس:

۱. مقاومت‌های مردم و رزمندگان داوطلب به‌همراه ایمان، انگیزه و روحیه ایثارگری
۲. وجود اراده جنگیدن و تسلیم نشدن در مقابل دشمن و تصمیم‌گیری‌های به‌موقع
۳. مطالعه و بررسی بر روی استعداد، آرایش و تاکتیک‌های دشمن و برنامه‌ریزی جهت فائق‌آمدن بر توانایی‌های خصم و ابتکار عمل در طرح‌ریزی‌های مانور
۴. ساختار و سازمان‌دهی مناسب و انعطاف‌پذیر با توجه به برنامه هر عملیات و فرماندهی و هدایت درست رزمندگان در حین اجرای هر عملیات
۵. به‌کارگیری درست و تأمین تجهیزات، تسلیحات و مهمات مورد نیاز

ب- مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تدوین الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت:

۱. فرهنگ درست
۲. مدیریت و نظام کشورداری مناسب
۳. نظام مناسب اقتصادی
۴. تحول در آموزش‌های تخصصی و توسعه تربیت آحاد افراد جامعه
۵. انباشت سرمایه معنوی و فیزیکی
۶. حفظ ثبات کشور

۸. نتیجه‌گیری

با عنایت به‌موضوع پژوهش پیش‌رو که عبارت بود از؛ ظرفیت دفاع مقدس در طراحی و تحقق الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت و نقش امنیت در ارتقاء این ظرفیت، هر چند که ما حاصل جنگ تحمیلی یا به‌عبارت بهتر دفاع مقدس برابر با تخریب گسترده و نابودی ذخایر و منابع ملی و تحلیل فزاینده نیروی انسانی بود اما نباید غافل بود

^۲- ولایتی، علی اکبر و همکاران، ۱۳۹۳، جنگ عراق با ایران در دانشنامه جهان اسلام، تهران، انتشارات بنیاد دایره‌المعارف اسلامی، ص ۲۴.
^۳- علایی، حسین، ۱۳۹۰، مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با توجه به تجربیات دفاع مقدس، تهران، فصلنامه سیاست دفاعی، شماره ۷۴، صص ۱-۲.
^۴- همان، صص ۱۶-۱۷

که دفاع مقدس از سوی کشور جمهوری اسلامی ایران، منتهی به دستاوردهای بزرگی گردید که از جمله آنها می‌توان به ارائه یک الگوی و ظرفیت برجسته و مطلوب مقاومت و اثبات توانایی‌های دفاعی اشاره کرد، و دیگر صدور انقلاب بود، که طنین حق طلبی آن در عین مظلومیت به‌گوش جهانیان رسید و مورد تجلیل آگاهان جهانی واقع شد و بالاخره خودباوری، نصرت، انجام تکلیف، تحقق شعارهای انقلاب و شکست ابهت شرق و غرب و موجب شناسایی دوست و دشمن شد. لذا در این راستا مسائل و موارد قابل تأملی نیز احصاء گردید. که در این - باره با توجه شاخص‌های الگوهای پیشرفت در جمهوری اسلامی ایران در چارچوب نظریه امنیت و رسیدن به اهداف مهم و تبدیل شدن ایران اسلامی به یک الگوی مورد قبول و نظر مقام معظم رهبری در این منطقه و دیگر مناطق جهان، این نتیجه حاصل گردید که؛ نظریه‌های غربی روابط بین‌الملل و از جمله نظریه‌های جریان اصلی همچون رئالیسم، نگاهی مادی‌گرایانه و مبتنی بر هزینه - فایده و عینیت‌گرا به مسائل و موضوعات امنیت ملی و پیشرفت دارند، اما نظریه امنیت هستی‌شناختی و برخاسته از مکتب اسلام از جمله نظریه‌هایی است که مبتنی بر مبانی هویتی و معناگرایانه است و قابلیت انطباق بیشتری با مسائل و موضوعات بازیگرانی دارد، که عمدتاً سیاست داخلی و خارجی معنا محور و هویت‌محورانه دارند. لذا پژوهشگران در مقاله حاضر، ضمن تطبیق مبانی و شاخص‌های الگوهای پیشرفت در جمهوری اسلامی با امنیت هستی‌شناختی به این نتیجه رسیدند که الگوهای راهبردی اقتصادی در جمهوری اسلامی همچون سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت با توجه به نظرات و منویات داهیانیه مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)، اقتصاد مقاومتی و فناوری بومی هسته‌ای و... به‌مثابه مؤلفه‌های هویت‌بخش و هویت‌ساز نظام مقدس جمهوری اسلامی در بحث الگو شدن، تلقی می‌شود و جهت‌گیری و آرمان اقتصادی بودن این الگوها در مرحله بعدی اهمیت قرار می‌گیرد. با این حال، بی‌اعتمادی تاریخی در ذهن ایرانیان نسبت به استعمارگران غربی، با تکیه بر فرهنگ و تمدن باسابقه ایرانی و جلوه‌های شکوه و افتخار آن، اسلام‌گرایی و فرهنگ اسلامی و طرح مؤلفه‌های اساسی آن همچون عدالت، احترام، کرامت انسانی، پیشرفت، الگو و ... از جمله شاخص‌هایی است که در راستای ارتقاء امنیت ملی، قابل تأمل هستند. علاوه بر آن راهبرد نظام جمهوری اسلامی ایران در طراحی الگوهای پیشرفت را مبتنی بر امنیت هویتی قلمداد نمودیم. بر این اساس در بررسی الگوهای پیشرفت در جمهوری اسلامی ایران، تلاش برای استقلال ملی، خودکفایی و قطع وابستگی به بیگانگان (غیرقابل اعتماد) بیشتر از نگاه اقتصادی صرف، اولویت می‌یابد. لذا با توجه به الگو شدن ایران اسلامی، به‌طور حتم کشور ج.ا.ا در جایگاه والاتری قرار می‌گیرد و این موضوعی است که بر اساس رهنمودها و نظریان معظم له تحقق خواهد یافت. البته ناگفته نماند در این چارچوب، جهان غرب اساساً بیشتر از اینکه با ایران به‌عنوان یک کنشگر در نظام بین‌الملل مشکل داشته باشد، پذیرش هویت اسلامی و الگو شدن ایران برای غیر قابل پذیرش است. بر این اساس در چارچوب امنیت وجودی، اهداف جمهوری اسلامی در طرح‌های بومی پیشرفت، صرفاً توسعه و کسب دستاوردهای مادی‌گرایانه نیست، بلکه در کنار آن تحفظ مبانی هویتی، هنجارها و انگاره‌های اسلامی و تمدن ایرانی مورد توجه است. پرهیز از ناسازگاری هویت و کنش‌های اقتصادی (منظور الگوهای پیشرفت است) و نیز تلاش برای کسب پرستیژ و شخصیت دنیای اسلام از طریق اثبات کارآمدی یک الگوی دینی، در مسیر اجرای یک الگوی اقتصادی موفق، از اهمیت بسیاری برخوردار خواهد بود.

- منابع

- فارسی

۱. قرآن کریم، ۱۳۸۳، ترجمه مرحوم الهی قمشبهای، قم، انتشارات پیام مهدی (عج).
۲. سخنرانی مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، به مناسبت روز وحدت حوزه و دانشگاه در جمع مراجع عظام، اساتید دانشگاه و دانشجویان منتخب کشور در مورخه (1372/07/24)
۳. سخنرانی مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور در مورخه (۱۳۸۵/۰۵/۲۳)
۴. سخنرانی مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، در دیدار نخبگان جوان و جمعی از دانشجویان کشور در مورخه (۱۳۹۰/۰۵/۱۹)
۵. اکرمی‌نیا، محمد ۱۳۹۲، راهبرد سیاست خارجی ایران در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی ج.ا.
۶. اطاعت، جواد و دیگران، ۱۳۹۰، رابطه متقابل امنیت ناحیه‌ای و توسعه یافتگی فضاهای سیاسی با تأکید بر سیستان و بلوچستان، تهران، فصلنامه ژئوپلیتیک سال هفتم، شماره اول.
۷. بشیریه، حسین، ۱۳۸۰، موانع توسعه سیاسی در ایران، تهران، انتشارات گام نو.
۸. پناهی، محمدحسین، ۱۳۹۳، بررسی زمینه‌ها و اهداف انقلاب اسلامی بر اساس شعارهای انقلاب، تهران، انتشارات سمت.
۹. تقی‌پور، سید محسن، ۱۳۸۷، مؤلفه‌های پایدار فرهنگی در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه شماره ۳ مرکز پژوهش و اسناد ریاست جمهوری.
۱۰. جعفری، سیداصغر، ۱۳۹۲، دیپلماسی دفاعی در اندیشه‌های امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، تهران، انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر.
۱۱. جعفری، علی‌اکبری و دیگران، ۱۳۹۳، امنیت ملی و توسعه پایدار - پارادایم پساواشنگتنی و حکمرانی خوب، تهران، فصلنامه سیاست جهانی، دوره سوم، شماره ۱.
۱۲. جمشیدی، محمدحسین، ۱۳۹۴، امنیت ملی در سیاست بین‌الملل معاصر، فصلنامه بررسی‌های نظامی، شماره ۲۱.
۱۳. جعفری‌نژاد، مسعود و مرادیان، بهزاد، ۱۳۹۶، نقش امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در الگوسازی اسلامی - ایرانی پیشرفت، تهران، همایش هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایران پیشرفت.
۱۴. خسروی، علیرضا، ۱۳۹۱، مکتب امنیتی امام خمینی (ره) - مبادی و مبانی فرانظری امنیت در گفتمان انقلاب اسلامی، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، انتشارات معاونت پژوهشی.
۱۵. حسینخانی، نوراله، ۱۳۹۲، مبانی نظری اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، تهران، انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر.
۱۶. دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، ۱۳۸۷، چارچوبی مفهومی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
۱۷. روزبهان، محمود، 1371، مبانی توسعه اقتصادی، تهران، انتشارات روزبهان.
۱۸. رنجبر، مقصود، ۱۳۷۸، ملاحظاتی امنیتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۹. ربیعی، علی، ۱۳۸۷، مطالعات امنیت ملی، تهران، انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۲۰. روشندل، جلیل، ۱۳۹۵، امنیت ملی و نظام بین‌المللی، تهران، انتشارات سمت.

۲۱. زارع، غفار، ۱۳۸۸، درآمدی بر نمادهای نوگرایی در ایران، تهران، ماهنامه اندیشه و تاریخ سیاسی ایران معاصر.
۲۲. سنچولی، زینب، ۱۳۹۲، تبیین ماهیت الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت، فصلنامه الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، سال ۲، شماره ۳.
۲۳. علیخانی، علی‌اکبر، ۱۳۷۷، مشارکت سیاسی، تهران، انتشارات سفیر.
۲۴. علایی، حسین، ۱۳۹۰، مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با توجه به تجربیات دفاع مقدس، تهران، فصلنامه سیاست دفاعی، شماره ۷۴.
۲۵. قاسمی، محمدعلی، ۱۳۸۷، نسبت امنیت انسانی و توسعه پایدار، تهران، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۴۱.
۲۶. قوام، عبدالعلی، ۱۳۷۴، نقد نظریه‌های نوسازی و توسعه سیاسی، تهران، انتشارات دانشگاه شهیدبهشتی.
۲۷. قربانی، سعید، ۱۳۹۲، علم و فناوری دفاعی در اندیشه‌های امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تهران، نشر دانشگاه صنعتی مالک اشتر.
۲۸. کاظمی، علی‌اصغر، ۱۳۸۲، بحران نوگرایی و فرهنگ سیاسی در ایران معاصر، تهران، چاپ دوم، انتشارات قومس.
۲۹. کالینز، جان، ۱۳۸۸، استراتژی بزرگ (اصول و رویه‌ها)، تهران، ترجمه کوروش بایندر، انتشارات وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران.
۳۰. مرادیان، محسن، ۱۳۸۹، مبانی نظری امنیت، تهران، انتشارات دانشکده علوم و فنون فارابی.
۳۱. مرادیان، بهزاد، ۱۳۹۴، چالش‌های دیپلماسی دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران در برابر دیپلماسی اجبار ایالات متحده آمریکا، تهران، انتشارات سپهبد شهید علی صیاد شیرازی.
۳۲. مبینی دهرکردی، علی، ۱۳۸۷، طراحی الگو و راهبرد مرز شکنی دانش، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی ج.ا.ا.
۳۳. تحلیلی بر جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، ۱۳۸۰، انتشارات وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران.

- انگلیسی:

33- Globerman, S and D. Shapiro, "Global Foreign Direct Investment Flows: The Role of Governance Infrastructure, World Development", Vol. 30, No. 11, 2002.